

УДК 349.3: 369.06

*А.В. Семенова,
здобувач Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України*

ПРИНЦИП ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ УМОВ І ПОРЯДКУ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Автор у статті доходить висновку, що необхідно створити правову норму, за якою виключно в законі повинні бути визначені: структура системи загальнообов'язкового медичного страхування; особи, які підлягають страхуванню, їх права та обов'язки; страхувальники, їх права та обов'язки; види страхових виплат, умови набуття на них права, порядок визначення розмірів і порядок здійснення; порядок використання страхових коштів; організація та порядок здійснення управління системою загальнообов'язкового медичного страхування

Ключові слова: загальнообов'язкове державне соціальне страхування, загальнообов'язкове державне медичне страхування, принципи, законність, умови і порядок здійснення страхування

Загальнообов'язкове державне медичне страхування – один із найбільш важливих елементів системи соціального захисту населення у сфері охорони здоров'я й одержання необхідної медичної допомоги у разі захворювання. Держава в особі своїх законодавчих і виконавчих органів повинна визначати основні його принципи організації, встановлювати тарифи внесків, коло страхувальників і створення спеціальних державних фондів для акумуляції внесків на обов'язкове медичне страхування [1, с. 31, 32]. Визначивши основні його принципи, ми можемо сформувати надійний фундамент нормативно-правового забезпечення відносин у цій сфері соціального страхування.

П. Ж. Прудон наголошував, що «будь-який предмет має свою ідею, отже, свій принцип і свій закон; будь-яке явище відповідає якійсь ідеї; ніщо не відбувається у світі, не виражаючи якоїсь ідеї, – все це є аксіомою новітньої філософії... На принципах ґрунтується все життя народів і все моральне значення їх побуту; через певні принципи здійснюють державні перевороти, вмирають і відроджуються спільноти» [2, с. 5].

У філософському сенсі «принцип» – це центральне поняття, фундамент системи, що становить собою узагальнення й поширення відповідного положення на всі явища тієї сфери, з якої цей принцип абстраговано [3, с. 382]. Розвинене суспільство передбачає цілісну юридичну надбудову, сформовану на передових засадах правової організації суспільного життя людей та їх соціальних інституцій. Ці засади знаходять своє вираження насамперед у праві й перш за все у його принципах, які є своєрідною передавальною ланкою між економічним базисом соціуму і його

юридичною надбудовою, системою нормативного регулювання. Вони об'єктивно зумовлені характером суспільних відносин, економічною й політичною структурою суспільства й відбивають об'єктивні закономірності суспільного розвитку.

Принципи є соціальними явищами як за джерелом виникнення, так і за змістом; їх виникнення зумовлюється потребами суспільного розвитку й у них віддзеркалюються закономірності суспільного життя. Без урахування таких суттєвих моментів неможливо пояснити і зрозуміти особливе значення принципів для послідовного узгодження людської діяльності з вимогами об'єктивних соціальних закономірностей. Усе це повною мірою стосується й принципів права – специфічного прояву певної частини цих загальносоціальних явищ у правовій системі.

До найбільш суттєвих ознак принципів права, приміром А. М. Колодій, відносить:

- а) регулятивність;
- б) внутрішню єдність;
- в) об'єктивну зумовленість;
- г) ідеологічність;
- д) матеріалізованість у праві;
- е) історичність [4, с. 343, 344].

На думку В. О. Гончарова принципи відіграють важливу роль у становленні й розвитку соціального забезпечення: а) вони служать засадами об'єднання окремих правових норм у єдину логічну систему; б) дозволяють вирізнити специфічні ознаки відповідної галузі; в) дають можливість ретельно і змістовно усвідомити смисл конкретної норми, що стосується соціального забезпечення, й визначити загальну спрямованість і головні тенденції його розвитку; г) допомагають правильно розуміти сутність законодавства про соціальне забезпечення та його взаємозв'язок з економікою, соціальною політикою держави, правосвідомістю громадян; д) виступають підґрунтям для здійснення тлумачення правових норм, особливо у випадках, коли нормативні акти містять протиріччя [5, с. 40].

Принципами загальнообов'язкового державного соціального страхування є закріплені законами керівні засади, що виражають об'єктивні закономірності й визначають напрямки розвитку правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку із соціальним захистом населення від наслідків соціальних ризиків.

Стаття 5 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [6] такими принципами називає:

- законодавче визначення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- обов'язковість страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) й на інших підставах, передбачених законодавством про працю, та осіб, які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є їх членами), громадян – суб'єктів підприємницької

діяльності;

- надання права отримання виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням особам, зайнятим підприємницькою, творчою та іншою діяльністю;

- обов'язковість фінансування страховими фондами (установами) витрат, пов'язаних з наданням матеріального забезпечення й соціальних послуг, в передбачених законами обсягах з окремих видів загальнообов'язкового соціального страхування;

- солідарність і субсидування;

- державні гарантії реалізації застрахованими громадянами своїх прав;

- забезпечення рівня життя, не нижчого за встановлений законом прожитковий мінімум шляхом надання пенсій, інших видів соціальних виплат і допомог, які є основним джерелом існування;

- цільове використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування;

- паритетність представників усіх суб'єктів цього виду страхування в управлінні загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Інші підходи набули закріплення в законах про окремі види цієї форми соціального страхування. Так, згідно зі ст. 5 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» основними принципами цього виду страхування є:

- паритетність держави, представників застрахованих осіб і роботодавців в управлінні страхуванням від нещасного випадку;

- своєчасне й повне відшкодування шкоди страховиком;

- обов'язковість страхування від нещасного випадку осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) та на інших підставах, передбачених законодавством про працю, а також добровільність такого страхування для осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, і громадян – суб'єктів підприємницької діяльності;

- надання державних гарантій реалізації застрахованими громадянами своїх прав; обов'язковість сплати страхувальником страхових внесків;

- формування й витрачання страхових коштів на солідарній основі;

- диференціювання страхового тарифу з урахуванням умов і стану безпеки праці, виробничого травматизму і професійної захворюваності на кожному підприємстві;

- економічна заінтересованість суб'єктів страхування в поліпшенні умов і безпеки праці;

- цільове використання коштів страхування від нещасного випадку.

Власні принципи має також кожен з видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, в тому числі і медичного.

Розробники проекту Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» (текст законопроекту від 21 березня 2013 р.,

реєстраційний №2597) [7] пропонують законодавчо закріпити, що медичне страхування здійснюється за такими принципами:

- солідарності та субсидування;
- законодавчого визначення умов і порядку здійснення медичного страхування;
- обов'язковості страхування о визначених категорій осіб;
- чіткого визначення обсягу та забезпечення реалізації державних гарантій реалізації застрахованими особами їх прав на отримання безоплатної медичної допомоги за цим Законом;
- цільового використання коштів медичного страхування;
- забезпечення достатності необхідної медичної допомоги, що надається в разі настання страхового випадку та їх відповідності чинним стандартам якості;
- обов'язковості фінансування Фондом витрат, пов'язаних з наданням медичної допомоги в обсягах, передбачених цим Законом;
- паритетності представників держави, застрахованих осіб і роботодавців в управлінні Фондом;
- невідворотності юридичної відповідальності суб'єктів медичного страхування, постачальників медичної допомоги за правопорушення в сфері медичного страхування;
- права на добровільну участь у системі медичного страхування осіб, які відповідно до цього Закону не підлягають медичному страхуванню.

Як бачимо, законодавче визначення умов і порядку здійснення медичного страхування називається одним із ключових принципів цього виду страхування.

Особливого значення у межах правової держави та громадянського суспільства відіграє законність, де забезпечується її відповідність не лише загальнолюдським ідеалам, а і справедливості. Як справедливо зазначає В. М. Хропанюка, законність, охоплюючи своєю дією найбільш важливі сфери людського співжиття (приватну і публічну), вносить до нього відповідну гармонію, забезпечує справедливу диференціацію інтересів людей [8, с. 343].

Законність – одна з граней реалістичного відношення до права, його загальнообов'язковості, сили і цінності. На думку М. В. Вітрука, законність – це ідея, вимога і система реального вираження права в законах держави, в самій законотворчості, а також підзаконній нормотворчості [9, с. 283, 284].

Погодимось із О. А. Лукашовою, яка відмічає, що основа законності – це, по-перше, наявність системи норм, які правильно відображають об'єктивні потреби суспільного розвитку і волю народу, а, по-друге, їх

суворе і неухильне втілення в життя. Тільки єдність цих складових елементів забезпечує істинну законність в суспільстві. Наявність науково обґрунтованого законодавства, що відображає об'єктивні закономірності суспільного розвитку, не може забезпечити реалізації ідей, які стоять перед суспільством, якщо норми законодавства не проводяться в життя, якщо його приписи порушуються. З іншого боку, реалізація правових актів, що суперечать законам суспільного розвитку, народній волі, також заподіює шкоду інтересам суспільства [10, с. 24, 25].

Ідеї законності втілюються в певних правових вимогах, які відображають окремі аспекти цього явища в сукупності, виражають його зміст. До них належать: забезпечення відповідності закону праву; точне виконання законів і недопущення сваволі щодо громадян і інших суб'єктів; здійснення всіх державних владних функцій винятково на основі закону і рішучого викоренення будь-яких порушень закону; рівність усіх перед законом; здійснення державних владно-управлінських функцій на основі закону; винятковість, забезпеченість верховенства правового закону у всій правовій діяльності; закріплення основних принципів права в Основному Законі держави; забезпечення неминучості застосування передбачених у законі мір за порушення правових норм; можливість судового захисту суб'єктивних прав і свобод від усіх правопорушень; реальність законності

— це досягнення фактичного виконання правових розпоряджень у всіх видах діяльності; нерозривний зв'язок законності з демократією [11, с. 100].

Предметом закону є нормативний вибір об'єкта впливу, тобто підлягаючий регулюванню аспект економічних, політичних, соціальних і інших явищ і відносин. Закон регулює найбільш важливі суспільні відносини і, перш за все, передбачені ст. 92 Конституції України, пунктом б частини 1 серед таких відносин виокремлені (а) основи соціального захисту, (б) форми і види пенсійного забезпечення. Саме до таких основ і належить питання умов і порядку здійснення будь-якого із видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, в тому числі і медичного.

Не випадково за ст. 4 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [12] законодавство про пенсійне забезпечення базується на Конституції України, складається з Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, цього Закону, закону про недержавне пенсійне забезпечення, законів, якими встановлюються умови пенсійного забезпечення, відмінні від загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та недержавного пенсійного забезпечення, міжнародних договорів з пенсійного забезпечення, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також інших законів та нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до законів про пенсійне забезпечення, що регулюють відносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні.

Виключно законами про пенсійне забезпечення визначаються:

- види пенсійного забезпечення;
- умови участі в пенсійній системі чи її рівнях;
- пенсійний вік для чоловіків та жінок, при досягненні якого особа має право на отримання пенсійних виплат;
- джерела формування коштів, що спрямовуються на пенсійне забезпечення;
- умови, норми та порядок пенсійного забезпечення;
- організація та порядок здійснення управління в системі пенсійного забезпечення.

Таким чином, вважаємо за необхідно створити правову норму, за якою

виключно в законі повинні бути визначені: структура системи загальнообов'язкового медичного страхування; особи, які підлягають страхуванню, їх права та обов'язки; страхувальники, їх права та обов'язки; види страхових виплат, умови набуття на них права, порядок визначення розмірів і порядок здійснення; порядок використання страхових коштів; організація і порядок здійснення управління системою загальнообов'язкового медичного страхування.

Література:

1. Євсєєнко В.О. Форми медичного страхування та його організаційні основи // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vddfa/2009_2/Evseenko.pdf
2. Прудон П.Ж. Война и мир. Исследование о принципе и содержании международного права [в 2-х т.]: Т. 1. – М.: Изд-во А. Чичерин и Ко, 1864. – 342 с.
3. Философський словарь [5-е изд.] / под ред. И.Т. Фролова. – М. : Политиздат, 1986. – 588 с.
4. Колодій А.М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01; 12.00.02 / Нац. акад. внутр. справ України. – К., 1998. – 382 с.
5. Гончаров В.О. Соціальне обслуговування як організаційно-правова форма соціального забезпечення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / ІДП НАН України. – К., 2011. – 199 с.
6. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998 р., №16/98-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – №23. – Ст. 121.
7. Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування: проект Закону України від 21.03.2013 р., №2597 // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>
8. Хропанюк В.Н. Теория государства и права: учеб. пособ. – 2-е изд., доп., исправл. – М.: ДТД, 1996. – 384 с.
9. Общая теория права: курс лекций / под ред. В.К. Бабаева. – Н. Новгород: Нижегородская ВШ МВД РФ, 1993. – 479 с.
10. Лукашева Е.А. Социалистическое правосознание и законность: моногр. – М.: Юрид. лит., 1973. – 344 с.
11. Невзоров І.Л. Принцип законності в правозастосувальній діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Нац. ун-т внутр. справ України. – Х., 2003. – 18 с.
12. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р., №1058-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – №49-51. – Ст. 376.

Семенова А.В. Принцип законодательного определения условий и порядка осуществления общеобязательного государственного медицинского страхования

Автор в статье приходит к выводу, что необходимо создать правовую норму, за которой исключительно в законе должны быть определены: структура системы общеобязательного медицинского страхования; лица, которые подлежат страхованию, их права и обязанности; страхователи, их права и обязанности; виды страховых выплат, условия получения на них прав, порядок определения размеров и порядок осуществления; порядок использования страховых средств; организация и порядок осуществления управления системой общеобязательного медицинского страхования

Ключевые слова: общеобязательное государственное социальное страхование, общеобязательное государственное медицинское страхование, принципы, законность, условия и порядок осуществления страхования

Semenova A.V. Principle of legislative determination of terms and order of realization of obligatory state medical insurance

An author in the article comes to the conclusion, that it is necessary to create a legal norm after which exceptionally in a law must be certain: structure of the system of obligatory medical insurance; persons which are subject insurance, their right and duties; insure, their right and duties; types of insurance payments, terms of receipt on them of rights, order of determining size and order of realization; order of the use of insurance facilities; organization and order of realization of management the system of obligatory medical insurance

Key words: obligatory state social security, obligatory state medical insurance, principles, legality, terms and order of realization of insurance